

WPŁYW EUROPEJSKIEJ KONWENCJI PRAW CZŁOWIEKA NA FUNKCJONOWANIE BIZNESU

**redakcja naukowa
Adam Bodnar, Adam Płoszka**

MONOGRAFIE

WPŁYW EUROPEJSKIEJ KONWENCJI PRAW CZŁOWIEKA NA FUNKCJONOWANIE BIZNESU

**redakcja naukowa
Adam Bodnar, Adam Ploszka**

Maciej Bernatt, Adam Bodnar, Leszek Garlicki
Dorota Głowacka, Katarzyna Gonera, Ireneusz C. Kamiński
Krystyna Kowalik-Bańczyk, Robert Krasnodębski
Katarzyna Łasak, Hanna Machińska, Artur Nowacki
Adam Ploszka, Piotr M. Szelenbaum, Marcin Szwed
Krzysztof Śmiszek, Paweł Wajda, Zuzanna Warso

MONOGRAFIE

Stan prawny na 1 kwietnia 2016 r.

Recenzent

Dr hab. Michał Balcerzak, prof. UMK

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Joanna Ośka

Łamanie

Wolters Kluwer

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN 978-83-8092-242-6

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 13

Wstęp, czyli o związkach między biznesem a prawami człowieka / 17

Część I

Zagadnienia ustrojowe / 23

Leszek Garlicki

Horyzontalne obowiązywanie praw człowieka a standardy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka / 25

Krystyna Kowalik-Bańczyk

Znaczenie (nie)przystąpienia Unii Europejskiej do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka dla ochrony praw podmiotów gospodarczych / 41

1. Rozszerzanie się kompetencji Unii Europejskiej w dziedzinie praw człowieka a prawa podmiotów gospodarczych w świetle Konwencji / **44**
2. Konwencja a prawa podmiotów gospodarczych w Unii Europejskiej / **45**
3. Dotychczasowa recepcja Konwencji przez prawo Unii Europejskiej / **46**
4. Dotychczasowa recepcja Konwencji przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej / **50**
5. Dotychczasowe stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / **52**
6. Możliwość akcesji Unii Europejskiej do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i jej domniemane skutki / **54**

7. Opinia 2/13 a relacja między Kartą Praw Podstawowych a Europejską Konwencją Praw Człowieka / 57
8. Podsumowanie / 60

Adam Bodnar

Wzajemne przenikanie się standardów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie kształtowania zasad regulacji biznesu / 62

1. Wstęp / 62
2. Rozbieżności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej / 63
3. Sfery przenikania się orzecznictwa w zakresie regulacji biznesu / 66
4. Metoda recepcji standardu dokonywana przez Europejski Trybunał Praw Człowieka / 69
5. Metoda recepcji dokonywana przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej / 71
6. Zakaz ponownego karania za ten sam czyn / 73
7. Wspólne ustalanie obowiązującego standardu – współpraca pomiędzy Europejskim Trybunałem Praw Człowieka a Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej / 75
8. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej – przyszła kluczowa rola w zakresie kształtowania standardu praw człowieka? / 75
9. Związane ręce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka? / 77

Część II

Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na funkcjonowanie wolnego rynku / 79

Artur Nowacki

Europejska Konwencja Praw Człowieka a fuzje i przejęcia / 81

Piotr M. Szelenbaum, Paweł Wajda

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 4 marca 2014 r. w sprawie *Grande Stevens i in. v. Włochy* a odpowiedzialność administracyjna osób fizycznych za naruszenie obowiązków informacyjnych na rynku kapitałowym / 95

1. Wprowadzenie / 95
2. Stan faktyczny / 97
3. Odpowiedzialność administracyjna a odpowiedzialność karna / 101
4. Podsumowanie / 110

Adam Płoszka

Tajemnica zawodowa prawników a przeciwdziałanie praniu pieniędzy w kontekście dialogu trybunałów europejskich / 113

1. Wprowadzenie / 113
2. Przeciwdziałanie praniu pieniędzy / 114
3. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-305/05 / 116
4. *Michaud v. Francja* / 120
 - 4.1. Stan faktyczny / 120
 - 4.2. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 121
5. Polska regulacja / 128
6. Podsumowanie / 132

Marcin Szwed

Działalność deweloperów a Europejska Konwencja Praw Człowieka / 133

1. Wstęp / 133
2. Działalność deweloperska / 134
3. Prawo własności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 134
4. Działalność deweloperska a orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 138
5. Ochrona klientów deweloperów w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 146

6. Działalność deweloperska a pozostałe przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka / **149**
7. Podsumowanie / **151**

Zuzanna Warso

Prawa człowieka na styku biznesu i badań naukowych – wybrane zagadnienia / 152

1. Badania naukowe – prawa człowieka – biznes / **152**
2. Badania naukowe w systemie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka / **154**
3. Sprawa *Hertel v. Szwajcaria* / **156**
 - 3.1. Stan faktyczny i wyroki sądów krajowych / **157**
 - 3.2. Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / **159**
4. Sprawa *Gillberg v. Szwecja* / **160**
 - 4.1. Stan faktyczny i postępowanie krajowe / **160**
 - 4.2. Postępowanie przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka / **162**
5. Sprawa *Parrillo v. Włochy* / **163**
 - 5.1. Stan faktyczny / **164**
 - 5.2. Postępowanie przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka / **164**
6. Obecne znaczenie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / **165**

Hanna Machińska

Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na przestrzeganie praw człowieka przez podmioty gospodarcze w związku z ochroną środowiska / 169

1. Wprowadzenie / **169**
2. Prośrodowiskowe orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / **174**
3. Uwagi końcowe / **183**

Dorota Głowacka

Odpowiedzialność administratorów stron internetowych za treści publikowane przez użytkowników w świetle sprawy *Delfi AS v. Estonia* / 185

1. Wprowadzenie / 185
2. *Delfi AS v. Estonia*. Stan faktyczny / 190
3. Stan prawny / 192
4. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 195
5. Recepcja wyroku. Host service provider czy wydawca? / 199
6. Wnioski. Obowiązek poszanowania praw człowieka przez usługodawców internetowych / 207

Część III

Sprawiedliwość proceduralna w działalności gospodarczej a Europejska Konwencja Praw Człowieka / 213

Maciej Bernatt

Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na kształtowanie standardów postępowania w sprawach ochrony konkurencji / 215

1. Wprowadzenie / 215
2. Obowiązywanie art. 6 EKPCz w postępowaniu w sprawach ochrony konkurencji / 216
3. Podniesienie standardów procesowych / 218
4. Standardy karne w postępowaniach administracyjnych / 223
5. Dwukierunkowy wpływ art. 6 EKPCz / 226
6. Zakończenie / 229

Robert Krasnodębski

Tworzenie standardów przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w zakresie postępowań podatkowych i karno-skarbowych / 231

Część IV

Obowiązki i uprawnienia pracodawcy a prawa jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka / 247

Katarzyna Łasak

Nowy aspekt ochrony wynagrodzenia w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka? Uwagi na tle wyroku w sprawie

***Paulet* / 249**

1. Zagadnienia wstępne / **249**
2. Sprawa *Paulet* w wymiarze sprawiedliwości Wielkiej Brytanii / **253**
3. Sprawa *Paulet* przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka / **259**
4. Problemy wykładni art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz wynikające z wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Paulet* / **263**
 - 4.1. Dopuszczalność zastosowania art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz / **263**
 - 4.2. Zakres zastosowania art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz / **266**
 - 4.3. Charakter naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz / **268**
5. Wnioski / **273**

Krzysztof Śmiszek

Wolność gospodarcza pracodawców a standardy odpowiedzialności za dyskryminację w miejscu pracy w świetle orzecznictwa

Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 277

1. Wstęp / **277**
2. Ramy prawne / **278**
3. Główne obszary potencjalnego konfliktu wartości / **281**
4. Standard ochrony wypracowany przez Europejski Trybunał Praw Człowieka / **285**
5. Podsumowanie / **289**

Część V

Przedsiębiorcy jako skarżący przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka / 291

Katarzyna Gonera

Koszty sądowe jako ograniczenie działalności gospodarczej w świetle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich i ich wykonania / 293

1. Dostęp do sądu / 293
2. Odmowa zwolnienia od opłat sądowych / 295
3. Ustanowienie pełnomocnika z urzędu / 300
4. Organ decydujący o przyznaniu pomocy prawnej / 304
5. Formularze oświadczeń o stanie majątkowym / 307

Ireneusz C. Kamiński

Spółka i inne podmioty gospodarcze jako „skarżący” w rozumieniu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka / 309

1. Podmioty pozbawione zdolności skargowej / 310
2. Brak statusu ofiary / 319
3. Podsumowanie / 327

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

EKPCz, Konwencja	europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
Karta Praw Podstawowych	Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012 r., s. 391)
k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.s.h.	ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
opinia 2/13	opinia Trybunału Sprawiedliwości UE (w pełnym składzie) z dnia 18 grudnia 2014 r. – Komisja Europejska (Opinia wydana na podstawie art. 218 ust. 11 TFUE – Projekt umowy międzynarodowej – Przystąpienie Unii Europejskiej do europejskiej Konwencji

	o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności – Zgodność wspomnianego projektu z traktatami TUE i TFUE) (Dz. Urz. UE C 65 z 23.02.2015 r., s. 2/1)
Protokół nr 1 do EKPCz	Protokół Nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 36 poz. 175/1 z późn. zm.)
Protokół nr 4 do EKPCz	Protokół Nr 4 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzony w Strasburgu dnia 16 września 1963 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175/2 z późn. zm.)
Protokół nr 7 do EKPCz	Protokół Nr 7 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzony w Strasburgu dnia 22 listopada 1984 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364)
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012 r., s. 47, z późn. zm.)
TUE	Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012 r., s. 13, z późn. zm.)
u.g.n.	ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1774 z późn. zm.)
u.k.s.c.	ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1025 z późn. zm.)
u.ś.u.d.e.	ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1422 z późn. zm.)

2. Publikatory i czasopisma

Collection	Collection of Decisions. European Commission of Human Rights (1960–1974, 46 tomów)
DR	Decisions and Reports. European Commission of Human Rights (1975–1999, 94 tomy)
Dz. Urz. UE/WE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej / Wspólnot Europejskich
ECHR	Reports of Judgments and Decisions of the European Court of Human Rights (orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydawane począwszy od 1 listopada 1998 r.)
ECR	European Court Reports
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OTK-B	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria B
PiP	Państwo i Prawo
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
RJD	Reports of Judgments and Decisions (wyroki i decyzje wydane między 1 stycznia 1996 r. a 31 października 1998 r.)
Series A.	European Court of Human Rights. Series A: Judgments and decisions (orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydawane w latach 1960–1995)
Series B.	European Court of Human Rights. Series B: Pleadings, oral arguments and documents (dokumentacja postępowań z lat 1960–1995, które stały się przedmio-

tem wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; w tym raporty Europejskiej Komisji Praw Człowieka)

Yearbook	Yearbook of the European Convention on Human Rights (od 1958 r.)
Zb. Orz.	Zbiór Orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości i Sądu

3. Organy i instytucje

ETPCz	Europejski Trybunał Praw Człowieka
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
KNF	Komisja Nadzoru Finansowego
SOKiK	Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
SPI	Sąd Pierwszej Instancji (obecnie Sąd)
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dawniej ETS – Europejski Trybunał Sprawiedliwości)
UOKiK	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

Wstęp, czyli o związkach między biznesem a prawami człowieka

Problematyka związku między prawami człowieka a biznesem w ostatnich latach nabiera coraz większego znaczenia zarówno w poszczególnych krajach, jak i na forum organizacji międzynarodowych. Od kilkunastu lat trwają prace nad instrumentami prawnymi służącymi zapewnieniu przestrzegania praw człowieka przez podmioty niepaństwowe, a jednocześnie umożliwiającymi pociąganie przedsiębiorstw do odpowiedzialności za spowodowane przez nie naruszenia praw człowieka¹. Z drugiej strony coraz częściej to sam biznes poszukuje w prawach człowieka ochrony przed nadużyciami ze strony władz publicznych.

W ostatnich latach proces ten został zintensyfikowany, czego wyrazem, w wymiarze uniwersalnej ochrony praw człowieka, było przyjęcie przez Radę Praw Człowieka ONZ w 2011 r. wytycznych dotyczących biznesu i praw człowieka². W świetle prawa międzynarodowego nie tworzą one nowych zobowiązań. Dokonują jednak interpretacji już istniejących zobowiązań w kontekście styku biznesu i praw człowieka. Przyjęciu wytycznych towarzyszyło uruchomienie tzw. specjalnej procedury Rady Praw Człowieka

¹ Por. w szczególności następujące inicjatywy: wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych, Inicjatywa Sekretarza Generalnego ONZ Global Compact; trójstronna deklaracja zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej Międzynarodowej Organizacji Pracy.

² Pełna nazwa: wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka: wdrażanie dokumentu ramowego Organizacji Narodów Zjednoczonych „Chronić, szanować i naprawiać” zatwierdzone przez Radę Praw Człowieka w rezolucji 17/4 z dnia 16 czerwca 2011 r., znajdując się w aneksie do raportu Specjalnego Sprawozdawcy Sekretarza Generalnego ONZ ds. praw człowieka i korporacji międzynarodowych, i innych podmiotów gospodarczych (A/HRC/17/31).

– tj. powołanie Grupy Roboczej ONZ ds. praw człowieka i korporacji transnarodowych oraz innych przedsiębiorstw biznesowych³. Trzy lata później – 26 czerwca 2014 r. – Rada Praw Człowieka przyjęła rezolucję, która pozwoliła na rozpoczęcie prac nad wiążącą umową międzynarodową dotyczącą odpowiedzialności przedsiębiorstw za naruszenia praw człowieka⁴.

Tematyka związków między biznesem a prawami człowieka została podjęta także w wymiarze regionalnym – na forum Rady Europy, czego wyrazem jest rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1757 (2010) oraz rekomendacja nr 1936 (2010), zatytułowane Biznes a prawa człowieka⁵. Podążając za zaleceniami Zgromadzenia Parlamentarnego, Komitet Ministrów Rady Europy w 2013 r. zlecił Komitetowi Sterującemu Praw Człowieka (CDDH) opracowanie niewiążącego instrumentu poświęconego prawom człowieka w kontekście biznesu. Efektem prac tego ciała było przyjęcie przez Komitet Ministrów Rady Europy 2 marca 2016 r. rekomendacji skierowanej do państw członkowskich w sprawie praw człowieka i biznesu⁶.

Scharakteryzowany wyżej proces stanowi tło dla rozwijającego się w tym obszarze dorobku orzeczniczego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz) wypracowanego w oparciu o wiążącą Polskę konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, zwaną zwyczajowo Europejską Konwencją Praw Człowieka (EKPCz). Konwencja ta przyjęta i otwarta do podpisu w 1950 r., a więc niedługo po zakończeniu dramatu II wojny światowej, pierwotnie została pomyślana jako narzędzie ochrony jednostki przed państwem. Z czasem jednak ETPCz ochronę pomyślaną dla jednostki zaczął rozszerzać na przedsiębiorców, wpływając tym samym pośrednio na funkcjonowanie biznesu, także poprzez kształtowanie otoczenia prawnego oddziałującego na efektywność prowadzenia działalności gospodarczej (m.in. w odniesieniu do mechanizmów egzekucji umów cywilnoprawnych oraz prawa do sądu). Szczególnie istotne orzecznictwo dla biznesu zostało wypra-

³ Ang. Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises.

⁴ Rezolucja Rady Praw Człowieka nr A/HRC/26/L.22/Rev.1.

⁵ Parliamentary Assembly Resolution no. 1757 (2010) „Human rights and business”; Parliamentary Assembly Recommendation no. 1936 (2010) „Human rights and business”.

⁶ Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business.

cowane w związku z zarzutem naruszenia prawa własności (art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz) oraz prawa do sądu (art. 6 EKPCz), a także wolności słowa (art. 10 EKPCz), zasady *nullum crimen sine lege* (art. 7 EKPCz), prawa do skutecznego środka odwoławczego (art. 13 EKPCz) czy zakazu podwójnego karania za ten sam czyn (art. 4 Protokołu nr 7 do EKPCz).

Przedkładana czytelnikowi książka zawiera opracowania naukowe dotyczące materialnych i proceduralnych aspektów oddziaływania Konwencji na funkcjonowanie biznesu. Książka ta nie wyczerpuje bogactwa problematyki, ale wskazuje najważniejsze płaszczyzny tego oddziaływania, stanowiąc otwarcie polskiej doktryny prawa na tę problematykę.

Opracowania zawarte w niniejszej książce zostały podzielone na pięć części, z których pierwsza ma charakter ogólnie-teoretyczny i poświęcona jest zagadnieniom ustrojowym. Część tę otwiera tekst pióra byłego sędziego ETPCz Leszka Garlickiego, który analizuje kontrowersyjne zagadnienie horyzontalnego obowiązywania praw człowieka (a więc w stosunkach między jednostkami czy też biznesem). Kolejne dwa teksty zawarte w tej części są poświęcone relacji Konwencji i prawa Unii Europejskiej. Krystyna Kowalik-Bańczyk analizuje skutki nieprzystąpienia Unii Europejskiej do Konwencji, które to przystąpienie mogłoby przyczynić się do zwiększenia zakresu gwarancji przysługujących podmiotom gospodarczym, zaś Adam Bodnar omawia wzajemne przenikanie się standardów orzeczniczych trybunałów luksemburskiego i strasburskiego.

W drugiej części autorzy podejmują się próby odpowiedzi na pytanie o różne aspekty wpływu orzecznictwa ETPCz na funkcjonowanie wolnego rynku. Artur Nowacki, analizując zagadnienie wpływu Konwencji na fuzje i przejęcia, dokonuje charakterystyki gwarancji związanych z prawem do poszanowania mienia, w szczególności problematyki *squeeze-out*, tzw. rozwodnienia akcjonariuszy, czy stosowania umów o wzajemnym popieraniu inwestycji (tzw. umów BIT). Kolejne dwa artykuły dotyczą zagadnienia różnych obowiązków informacyjnych nakładanych na biznes. Paweł Wajda oraz Piotr M. Szelenbaum omawiają zagadnienie kumulowania się sankcji administracyjnej z sankcją karną nakładaną na spółki publiczne za dokonywane manipulacje w obrębie rynku kapitałowego. Adam Płoszka natomiast analizuje gwarancje dla tajemnicy zawodowej prawników, jakie wynikają

z orzecznictwa ETPCz i TSUE dotyczącego obowiązku informowania o procederze „prania brudnych pieniędzy”. W kolejnych artykułach w tej części Marcin Szwed dokonuje rekonstrukcji standardów ochrony działalności deweloperskiej, zaś Zuzanna Warso analizuje ograniczenia dla działalności badawczo-rozwojowej. Z kolei Hanna Machińska odnosi się do standardów ochrony praw człowieka – obowiązujących także korporacje – wynikających z orzecznictwa ETPCz. Część drugą kończy omówienie przez Dorotę Głowacką standardów świadczenia usług drogą elektroniczną w kontekście kształtowania się orzecznictwa ETPCz, ze szczególnym uwzględnieniem zasad odpowiedzialności właścicieli forów internetowych.

Część trzecia poświęcona jest wpływowi Konwencji na zagadnienie sprawiedliwości proceduralnej w działalności gospodarczej. Maciej Bernatt rekonstruuje kształtowanie się standardów postępowania w sprawach ochrony konkurencji. Z kolei Robert Krasnodębski analizuje rozwój orzecznictwa ETPCz w zakresie postępowań podatkowych i karno-skarbowych, kładąc szczególny nacisk na kwestię podwójnej karalności za przestępstwa podatkowe.

W czwartej części zawarte są dwa teksty egzemplifikujące wpływ Konwencji na zakres obowiązków i uprawnień pracodawców. Katarzyna Łasak omawia standard ochrony wynagrodzenia i perspektywy jego rozwoju w orzecznictwie ETPCz, zaś Krzysztof Śmiszek – standard odpowiedzialności za dyskryminację w miejscu pracy w kontekście potencjalnego, jednoczesnego ograniczania wolności działalności gospodarczej przedsiębiorców.

W piątej części autorzy rozważają, jaki status ma przedsiębiorca jako podmiot poszukujący przed ETPCz ochrony. Katarzyna Gonera omawia problem zwalniania z kosztów sądowych jako ograniczenia dla działalności gospodarczej, szczególnie widoczny w kontekście licznych spraw przeciwko Polsce wnoszonych przez podmioty gospodarcze, którym sądy krajowe odmówiły dostępu do sądu. Ireneusz C. Kamiński rozważa z kolei, kiedy spółka i inne podmioty gospodarcze mogą wystąpić jako „skarżący” w rozumieniu Konwencji, a także poszukuje odpowiedzi na pytanie, kto może zostać uznany za ofiarę naruszenia Konwencji podnoszonego w skardze: wyłącznie sam taki podmiot, wyłącznie tworzące go jednostki lub łącznie albo zamiennie podmiot korporacyjny i jednostki.

Zaproszenie do złożenia tekstów, z których składa się niniejsza publikacja, przyjęli zarówno przedstawiciele świata nauki, jak i praktycy prawa. Opracowanie stanowi przy tym twórcze rozwinięcie wybranych wystąpień zaprezentowanych na IX dorocznej konferencji Zakładu Praw Człowieka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, która odbyła się 14 listopada 2014 r. Celem konferencji było także upamiętnienie setnej rocznicy urodzin oraz czterdziestej rocznicy śmierci nestora polskiego prawa administracyjnego Prof. Jerzego Starościa (1914–1974), jednego ze współautorów kodeksu postępowania administracyjnego, autora rozlicznych prac poświęconych prawu administracyjnemu. Ten wybitny naukowiec, który ukształtował kilka pokoleń prawników, przez większą część swojej kariery naukowej związany był z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

W tym miejscu pragniemy podziękować kierownikowi Zakładu Praw Człowieka – Prof. Mirosławowi Wyrzykowskiemu – za inspirację do podjęcia prac nad organizacją konferencji i jej uwieńczeniem w postaci wydania niniejszej publikacji.

Wyrażamy nadzieję, że publikacja stanowić będzie inspirację dla podejmowania dalszych badań naukowych w obszarze związków biznesu z prawami człowieka, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Liczymy również, że okaże się przydatnym narzędziem dla praktyki prawa i będzie stanowić inspirację dla adwokatów i radców prawnych do formułowania skarg do ETPCz, a dla sędziów – do uwzględniania standardów ETPCz w swoim orzecznictwie.

Adam Bodnar
Adam Płoszka

Część I

Zagadnienia ustrojowe

Horyzontalne obowiązywanie praw człowieka a standardy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Tytuł tego tekstu, tak jak wprowadzono go do programu konferencji, wyraża dwa założenia, które traktuje się jako prawdziwe, ale które wymagają jednak wyjaśnienia i komentarza. Po pierwsze, zakłada się istnienie uzgodnionego pojęcia „horyzontalnego oddziaływania” praw człowieka. Po drugie, przyjmuje się, że to oddziaływanie stanowi element obowiązującego prawa, co zresztą nasuwa pytanie, o jakie prawo – polskie czy międzynarodowe – tu chodzi.

Punktem wyjścia tych rozważań musi więc być ustalenie (a przynajmniej zaproponowanie) roboczej definicji, co oznacza horyzontalne oddziaływanie praw człowieka (czy, mówiąc językiem prawa konstytucyjnego – praw jednostki). Można przy tym założyć, że – w ogólnej sferze pojęciowej – nie ma zasadniczych różnic w perspektywie prawa międzynarodowego (ponadnarodowego) i prawa konstytucyjnego. Regulacje te odnoszą się, oczywiście, do odmiennych źródeł praw jednostki (traktatów międzynarodowych bądź konstytucji krajowych), ale – skoro gdziekolwiek ustanowiony zostaje katalog praw i wolności, to zawsze pojawia się pytanie o krąg podmiotów zobowiązanych do ich przestrzegania. Jest oczywiste, zarówno w międzynarodowym „prawie praw człowieka”, jak i w krajowym, konstytucyjnym „prawie praw jednostki”, że są to, przede wszystkim, podmioty sprawujące władzę publiczną bądź działające na rachunek tej władzy i z jej upoważnienia. Zawsze pozostaje też jednak pytanie, czy i w jakim zakresie zobowiązania te mogą także obciążać podmioty pozostające poza sferą sprawowania władzy publicznej, a w szczególności „zwykłych” obywateli.

W dyskusjach nad horyzontalnym oddziaływaniem praw jednostki chodzi więc o to, czy konstytucyjnie ustalone i zagwarantowane prawa jednostki mają zastosowanie bądź przełożenie na sferę stosunków między podmiotami usytuowanymi poza systemem władzy publicznej – czyli, przede wszystkim – między podmiotami prywatnymi. Innymi słowy, czy konstytucyjne prawo (uprawnienie) jednego podmiotu prywatnego może przekładać się na konstytucyjnie ustanowiony obowiązek (ograniczenie praw) innego podmiotu prywatnego.

Zauważyć należy, że w tym zakresie „horyzontalność” relacji wcale nie musi zawsze oznaczać ich rzeczywiście „poziomego” charakteru. Taki charakter można, w zasadzie, przypisać w sposób jednolity relacjom między osobami fizycznymi. Obraz ten ulega natomiast zakłóceniu, gdy rozpatruje się pozycję innych podmiotów o niepublicznym charakterze, w szczególności tych, które – w sensie prawnym bądź faktycznym – zajmują pozycję dominującą w relacjach ekonomicznych (banki, korporacje gospodarcze, inne grupy pracodawców) lub socjalnych (partie polityczne, kościoły i związki wyznaniowe) z osobami fizycznymi. Te relacje przybierają z reguły charakter asymetryczny, co zakłóca ich „horyzontalność”, i można zasadnie oczekiwać, że konstytucja zapewni dodatkową ochronę słabszej stronie tych relacji, zwłaszcza indywidualnym konsumentom, lokatorom itp.

Problem horyzontalnego oddziaływania praw jednostki dostrzeżono już dawno w polskiej doktrynie przedmiotu, a pierwsze ustalenia Z. Kędzioła – już w nowym kontekście ustrojowo-konstytucyjnym – rozwinięte m.in. przez M. Safjana i K. Wojtyczka¹. W ostatnich zaś latach pojawiły się pierwsze całościowe i bardzo rozbudowane analizy, by wspomnieć tylko opracowania S. Jarosz-Żukowskiej² oraz M. Florczak-Wątor³.

¹ K. Wojtyczek, *Horyzontalny wymiar praw człowieka zagwarantowanych w Konstytucji RP*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1999, z. 2.

² S. Jarosz-Żukowska, *Problem horyzontalnego stosowania norm konstytucyjnych dotyczących wolności i praw jednostki w świetle Konstytucji RP* (w:) M. Jabłoński (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, t. I, Warszawa 2010.

³ M. Florczak-Wątor, *Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych*, Kraków 2013.

Stanowią one tło dla prowadzonych tu rozważań, które – co wyraźnie trzeba podkreślić – w bardzo znacznym stopniu nawiązują do owych analiz i ustaleń.

W perspektywie prawa konstytucyjnego jest oczywiste, że konstytucje zawsze były i są zorientowane na ochronę jednostki przed władzą publiczną, więc na relacje wertykalne. Toteż powszechnie przyjętym rozwiązaniem (a może nawet – regułą) we współczesnym konstytucjonalizmie jest, że – w tekstach konstytucyjnych – nie podejmuje się w sposób wyraźny problemu działania horyzontalnego praw jednostki.

Zarazem jednak, nie ma chyba konstytucji, która w sposób wyraźny i generalny zakazałaby stosowania (odnoszenia) gwarantowanych przez nią praw jednostki także do relacji horyzontalnych. W pisanych tekstach konstytucji problem raczej zostaje pozostawiony jako otwarty, a to oznacza, że jego rozwiązanie powierza się orzecznictwu konstytucyjnemu oraz – inspirującej je – doktrynie prawa. W tej perspektywie odpowiedzi proponowane przez doktrynę i jurydyzowane przez orzecznictwo mają charakter zróżnicowany, w bardzo jednak wielu rozwiniętych porządkach konstytucyjnych widoczne są pewne formy horyzontalnego oddziaływania konstytucyjnych praw jednostki.

Ustawodawstwo zwykle natomiast wszędzie ma w szerokim zakresie wymiar horyzontalny. Reguluje relacje między podmiotami prywatnymi, ustala ich wzajemne uprawnienia i obowiązki, stanowi podstawę roszczeń i działań prawnych. Nie może to pozostawać bez wpływu na debatę o horyzontalnym efekcie regulacji konstytucyjnych czy międzynarodowych. Brać tu należy pod uwagę zwłaszcza współczesne tendencje do „konstytucjonalizacji” szczegółowych dziedzin prawa, więc do nasycania konstytucyjnymi treściami także tradycyjnych dziedzin prawa prywatnego. Tym samym, konstytucyjne ujęcie praw jednostki nie może pozostawać bez wpływu na sposób rozumienia i stosowania ustawowych (kodeksowych) przepisów prawa prywatnego, także – a może nawet przede wszystkim, gdy chodzi o wyznaczanie wzajemnych uprawnień i obowiązków podmiotów prywatnych. Innymi słowy, czasami bardzo trudno jest wyznaczyć precyzyjną granicę między regulacją ustawową a konstytucyjną w tym zakresie.

Według tych linii generalnych układa się także sytuacja w Polsce. Konstytucja RP nie podejmuje *expressis verbis* problemu horyzontalnego oddziaływania zapisanych w niej praw i wolności jednostki. Zawiera jednak pewne sugestie, iż zastosowanie (wszystkich lub niektórych) praw i wolności nie tylko może, ale także powinno wykraczać poza relacje wertykalne. Szczególnie interesujące jest ujęcie art. 31 ust. 2 zdanie 1, które „każdemu” nakazuje „szanować wolności i prawa innych”. Można bronić poglądu, że przepis ten daje podstawę do uznania horyzontalnego działania „prawa do wolności”, a pośrednio – nadaje też horyzontalny wymiar innym, konkretnym prawom i wolnościom konstytucyjnym. Znajduje to potwierdzenie w sformułowaniu art. 31 ust. 1, nakazującego władzom publicznym zapewnienie prawnej ochrony wolności, a ogólniejszym tłem dla tych ustaleń może być art. 30 i zawarty w nim obowiązek władz publicznych do „ochrony” godności człowieka. Orzecznictwo konstytucyjne w tych kwestiach nie przyjęło jednak jeszcze zbyt rozbudowanej postaci⁴.

W doktrynie za punkt wyjścia przyjmuje się, nawiązujące zwłaszcza do inspiracji niemieckich, rozróżnienie „bezpośredniego” i „pośredniego” oddziaływania konstytucyjnych praw jednostki.

Jak wiadomo, bezpośredni efekt horyzontalny (*unmittelbare Drittwirkung*) stanowi najdalej idącą koncepcję, w myśl której niektóre (bądź nawet – wszystkie) konstytucyjne prawa i wolności tworzą obowiązki także po stronie adresatów niepublicznych (podmiotów prywatnych). Obowiązki te mają charakter samoistny i autonomiczny, co m.in. oznacza możliwość opierania roszczeń wobec tych podmiotów wyłącznie (przede wszystkim) na odpowiednim przepisie konstytucyjnym i dopuszcza odpowiedzialność podmiotów prywatnych za naruszenie takiego przepisu.

Jest to rozwiązanie na tyle radykalne, że rzadko znajduje wsparcie orzecznictwa konstytucyjnego, tym bardziej, że teksty konstytucyjne zachowują zdecydowaną powściągliwość w tym zakresie. Także więc w perspektywie pol-

⁴ Warto jednak przywołać wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r. (SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108), w którym analizując obowiązek „ochrony” godności człowieka, powiązano go przede wszystkim z „zewnętrznymi” działaniami władz publicznych, tzn. działaniami mającymi zapewnić, „by pozostałe podmioty stosunków społecznych (w tym osoby fizyczne) nie naruszały godności innych osób”.

skiego prawa konstytucyjnego trudno byłoby je traktować jako nadające się do powszechnego zastosowania. Przepisy konstytucyjne nie są na ogół sformułowane z dostateczną precyzją, by nadawały się do stosowania w oderwaniu od konkretyzujących je przepisów ustawowych. Tam zaś, gdzie mamy do czynienia z rozwiniętą regulacją ustawową (co w praktyce jest regułą), przepisy konstytucyjne stanowią raczej bazę czy tło dla interpretacji i stosowania przepisów zawartych w ustawach zwykłych. Zwraca się jednak uwagę w doktrynie, że niektóre przepisy konstytucyjne szczególnie sugerują możliwość przypisania im bezpośredniego efektu horyzontalnego. Wspominałem już o sformułowaniu art. 31 ust. 2 Konstytucji RP, podobne oceny formułowane są także w odniesieniu do art. 33 (w którym „równe prawa” kobiety i mężczyzny odnoszone są także do dziedzin pozostających poza bezpośrednim imperium władzy publicznej) oraz art. 72 ust. 3 (odnoszącego obowiązek „wysłuchania” dziecka nie tylko do organów władzy publicznej, ale także do osób „odpowiedzialnych za dziecko”). Raz jednak kolejny trzeba podkreślić, że ten kierunek wykładni – choć nie odrzucony przez orzecznictwo – nie znalazł w nim dotąd wyrazu szerszego niż izolowane wypowiedzi niektórych sądów.

Szersza akceptacja, także w aspekcie porównawczym, zaznacza się natomiast dla koncepcji „pośredniego efektu horyzontalnego”. Opiera się ona na założeniach współstosowania konstytucji i ustaw oraz interpretacji ustaw w świetle postanowień konstytucyjnych. Tu najwyraźniej rysuje się zjawisko „konstytucjonalizacji” szczegółowych gałęzi prawa, w tym prawa prywatnego. W innej wersji koncepcja ta określana jest jako „promieniowanie” (refleksowe oddziaływanie) konstytucji na szczegółowe dziedziny prawa.

Takie podejście jest widoczne (a nawet, w pewnym stopniu, ustabilizowane w polskim orzecznictwie). Jest oczywiste, że praktyka „współstosowania” konstytucji szczególnie często odwoływać się musi do przepisów o prawach i wolnościach jednostki. Te przepisy konstytucyjne odgrywają dwojaką rolę. Z jednej strony, stanowią one element ustalenia (konkretyzowania) treści przepisu ustawowego, funkcjonując czasem w formie quasi-klauzul generalnych, a czasem jako podstawy (przesłanki) interpretacyjnej dla ostatecznego ukształtowania przepisu ustawy. Z drugiej strony, stanowią one wzorzec kontrolny pozwalający na zakwestionowanie obowiązywania przepisów podkonstytucyjnych wszelkiego rzędu.

Polskie procedury sądowe stwarzają dostatecznie rozbudowane możliwości, by – w ramach konkretnych „spraw” (w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) – strony podnosiły argumenty konstytucyjne i traktowały je jako konstrukcyjny element normy prawnej dającej podstawę rozstrzygnięcia. W tym ujęciu, dochodzi do szczególnego „stapiania się” konstytucyjnych i ustawowych elementów normy, która ostatecznie zostaje zidentyfikowana i zastosowana przez sąd orzekający w sprawie. W praktyce orzeczniczej takie formy współstosowania konstytucji i ustaw osiągnęły już daleko idącą stabilizację, znajdując zastosowanie także do rozstrzygnięć dotyczących „poziomych” relacji między podmiotami niepublicznymi.

Wspomnieć wreszcie należy o koncepcji pozytywnych obowiązków państwa (władz publicznych). Jest ona często ujmowana jako odwrotność bądź uzupełnienie koncepcji horyzontalnego efektu praw jednostki. Opiera się ona na założeniu, że obowiązkiem władz publicznych jest nie tylko powstrzymanie się od naruszeń tych praw, ale też podjęcie działań (także, a może nawet przede wszystkim – legislacyjnych) służących zapewnieniu realnej (materialnej i proceduralnej) możliwości korzystania przez jednostkę ze swoich praw oraz zapewnieniu jednostce ochrony przed wszelkiego rodzaju naruszeniami (ingerencjami) w jej prawa, niezależnie od charakteru podmiotu, który jest autorem tego naruszenia.

Taki sposób interpretacji konstytucyjnych praw i wolności jest typowy dla współczesnego konstytucjonalizmu, w każdym razie w jego europejskich wydaniach. Od dawna jest też przyjęty zarówno w polskiej doktrynie, jak i orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, a także pozostałych sądów najwyższych.

Powyższe ustalenia traktować należy jako tło dla odpowiedzi, czy i w jakim zakresie Konwencja (a raczej zapisane w niej prawa jednostki) wywiera efekt horyzontalny. Trzeba przypomnieć, że Konwencja jest elementem europejskiego dziedzictwa konstytucyjnego, więc zarówno jej tekst, jak i interpretacja odzwierciedlają ustalenia konstytucjonalizmu europejskiego. Ponieważ jednak te ustalenia odnośnie do efektów horyzontalnych przez długi czas ani nie były zuniformizowane, ani jednoznaczne, to tylko częściowo wyznaczać one mogły podejście ETPCz do problemu.

Co więcej, przypomnienia wymaga też, że Konwencja jest stosowana w dwóch wymiarach – krajowym oraz europejskim. W wymiarze krajowym, natura Konwencji i zakres jej obowiązywania zależą od umiejscowienia umów międzynarodowych w systemie prawa wewnętrznego i, jak wiadomo, czasami przyznaje to Konwencji rangę konstytucyjną bądź quasi-konstytucyjną (Austria, Holandia, Hiszpania), a czasem sytuuje ją znacznie niżej w hierarchii źródeł prawa (Wielka Brytania, Niemcy).

Ustalenie, czy prawo krajowe nakazuje bądź dopuszcza nadawanie Konwencji efektu horyzontalnego, zależy więc od umiejscowienia Konwencji w systemie prawa krajowego, dopuszczenia jej bezpośredniej stosowności oraz określenia skutków kolizji na linii Konwencja – ustawa krajowa. Praktyka nie zawsze zresztą pokrywa się z literą przepisów konstytucyjnych. Dość przypomnieć, że w Niemczech Konwencji (jak wszystkim ratyfikowanym umowom międzynarodowym) przysługuje „tylko” ranga ustawowa, co wynika z tego, że ratyfikacja dochodzi do skutku w oparciu o zgodę parlamentu wyrażoną w formie ustawy (zwykłej). W nowszym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego uznano jednak, że istnieje konstytucyjny nakaz interpretowania i stosowania ustaw w zgodzie z Konwencją. Wprowadziło to Konwencję na poziom quasi-konstytucyjny i – zwłaszcza gdy stanowi ona tło dla stosowania przepisów konstytucyjnych – przyznało jej pośredni efekt horyzontalny, analogiczny do przypisywanego konstytucyjnym przepisom o prawach i wolnościach jednostki⁵.

Polska należy do grupy państw przyznającej ratyfikowanym umowom międzynarodowym pozycję pośrednią, poniżej konstytucji, ale powyżej ustaw zwykłych. W procesie interpretacji, stosowania i kontroli ustaw zwykłych nie ma więc przeszkód, by przepisy Konwencji traktować jako wzorce wyższego rzędu, stosując podejście analogiczne jak w odniesieniu do Konstytucji RP. Pozostawia to miejsce dla przyznawania przepisom Konwencji także horyzontalnego efektu, w każdym razie – o pośrednim charakterze.

⁵ Zob. zwłaszcza wyroki Federalnego Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 26 lutego 2008 r. (dotyczący relacji między wolnością prasy i prywatnością, wydany na tle skarg monakijskiej księżniczki Karoliny) oraz z dnia 4 maja 2011 r. (dotyczący prewencyjnego pozbawienia wolności po odbyciu kary – zob. B. Peters, *Germany's Dialogue with Strasbourg – Extrapolating the Bundesverfassungsgericht's Relationship with the ECtHR in the Preventive Detention Decision*, German Law Journal 2012, nr 6).

Zarazem należy pamiętać, że orzecznictwo polskich sądów uznaje, iż związanie Konwencją oznacza też obowiązek należytego uwzględniania orzecznictwa strasburskiego⁶. Skoro więc orzecznictwo ETPCz szeroko już rozwinęło koncepcję „pozytywnych obowiązków” władz publicznych, to w każdym razie ten aspekt efektu horyzontalnego Konwencji może i powinien znajdować w Polsce zastosowanie.

Dla ustalenia rzeczywistego znaczenia przepisów Konwencji znaczenie wyjściowe ma jednak wymiar europejski, bo tylko poprzez orzecznictwo ETPCz Konwencja znajduje stałe zastosowanie do zmieniającego się kontekstu jej funkcjonowania. W tym wymiarze pytanie o efekt horyzontalny Konwencji pojawiać się będzie na tle spraw, w których – już z poziomu ETPCz – ocenia się, czy sytuacje zaistniałe w poszczególnych krajach (i rozwiązywane przez sądy krajowe – z zastosowaniem lub bez zastosowania jej przepisów) doprowadziły do naruszenia poszczególnych przepisów Konwencji.

Wspominałem już, że tekst Konwencji jest – w omawianej tu materii – równie niejasny i wieloznaczny, jak teksty większości konstytucji krajowych. Z jednej strony, jest oczywiste (i taka zresztą była intencja twórców Konwencji), że instrument ten jest przede wszystkim nakierowany na relacje wertykalne, bo sensem i istotą Konwencji jest zapewnienie jednostce ochrony przed naruszeniami jej praw przez bezpośrednie działania władz publicznych. Z drugiej strony, jest równie oczywiste, że niektóre prawa konwencyjne dotyczą sfer, w których nie do końca możliwe jest rozdzielenie ich „prywatnych i publicznych” naruszeń (dość wspomnieć o zakazie tortur, który – choć przede wszystkim jest adresowany do władz publicznych, nie może też ignorować sytuacji, gdy tortury stosowane są przez osoby prywatne) albo w których naruszenia praw jednostki są w praktyce głównie dziełem podmiotów prywatnych (dość wspomnieć o zakazie niewolnictwa, poddaństwa i pracy przymusowej, który dzisiaj odnosi się przede wszystkim do tzw. handlu żywym towarem, kontrolowanego przez gangi przestępcze). Niemala grupa praw konwencyjnych dotyczy też codziennych relacji z inny-

⁶ Tak SN już w orzeczeniu z dnia 11 stycznia 1995 r., III ARN 75/94, OSNP 1995, nr 9, poz. 106. Zob. też wyroki TK: z dnia 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK-A 2011, nr 6, s. 1008; z dnia 6 lipca 2011 r., P 12/09, OTK-A 2011, nr 6, s. 820, oraz postanowienie sygnalizacyjne TK z dnia 4 października 2011 r., S 1/11, OTK-A 2011, nr 8, s. 1415.

mi jednostkami, zwłaszcza w aspekcie życia rodzinnego i prywatnego, realizacji praw majątkowych czy praw pracowniczych. Toteż zawężanie dopuszczalności stosowania Konwencji tylko do klasycznie rozumianego działania władz publicznych prowadziłoby do istotnego zubożenia jej efektywności, zwłaszcza że – w bardziej rozwiniętych demokracjach – władze te dość rzadko naruszają prawa człowieka w formach klasycznych, takich, jakie mieli na względzie twórcy Konwencji w końcu lat 40. poprzedniego stulecia. Skłania to ETPCz do poszukiwania szerszej interpretacji przepisów Konwencji, bo tylko tą drogą możliwe jest nadanie ochronie praw jednostki realnego i efektywnego charakteru.

Pojawia się tu jednak problem o charakterze proceduralnym, bo Konwencja dopuszcza wnoszenie do ETPCz tylko skarg skierowanych przeciwko jednemu z państw członkowskich, czyli skarg podnoszących zarzut, że państwo (przez swoje organy bądź funkcjonariuszy) uchybiło zobowiązaniom, jakie nakładają na nie przepisy Konwencji. Skargi wnoszone przeciwko innym podmiotom, w tym zwłaszcza – podmiotom prywatnym, są niedopuszczalne i podlegają odrzuceniu. Oznacza to, że skarga strasburska zawsze musi być skonstruowana w sposób pozwalający na wykazanie, że podmiotem zobowiązanym w sprawie było państwo („władze publiczne”). Upodabnia to skargę strasburską do krajowych procedur skargi konstytucyjnej, natomiast zasadniczo odróżnia ją od tych krajowych postępowań sądowych, w przypadku których stroną pozwaną może być podmiot niepubliczny. Wykluczone staje się proste zastosowanie koncepcji efektu horyzontalnego, rozumianego – w sensie materialnym – jako wykorzystanie przepisów Konwencji do ustalenia obowiązków po stronie podmiotów prywatnych, a – w sensie proceduralnym – jako wystąpienie przeciwko podmiotowi prywatnemu z roszczeniem o wyegzekwowanie takich obowiązków.

Nawet więc jeżeli uznać, że – w aspekcie materialnym – Konwencja daje podstawy do odnoszenia obowiązku szanowania (niektórych) praw jednostki także do podmiotów prywatnych, to konieczne staje się jeszcze znalezienie sposobu obciążenia władz publicznych odpowiedzialnością za „prywatne” naruszenia praw jednostki.

Trybunał strasburski stosuje różnokierunkowe rozwiązania. Z jednej strony, dokonuje rozszerzającej interpretacji zarówno samego pojęcia „władz pub-